

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ РЕЙДЕРСТВА

Артюх М. О.

Рейдерство - це протиправний перерозподіл власності. Навіть цілком законна операція з поглинання активів стає рейдерським актом, якщо хоча б на одному з її етапів застосовуються незаконні методи. Рейдерство має свій історичний розвиток. Саме рейдерство стало підґрунтям подальшого розвитку організованої злочинної діяльності й створює певні умови для легалізації отриманих від неї доходів.

Ключові слова: поняття, сутність, поглинання, захоплення, рейдерське захоплення, рейдерство, рейдер.

Рейдерство - это противоправное перераспределение собственности. Даже вполне законная операция по поглощению активов становится рейдерским актом, если хотя бы на одном из ее этапов применяются незаконные методы. Рейдерство имеет свое историческое развитие. Именно рейдерство стало основой дальнейшего развития организованной преступной деятельности и создает определенные условия для легализации полученных от нее доходов.

Ключевые слова: понятие, сущность, поглощение, захват, рейдерский захват, рейдерство, рейдер.

Raiding - is illegal redistribution of property. Even quite legitimate operation of acquisitions of assets becomes raider act, if at least one of its stages used illegal methods. Raiding has its historical development. This raid was the basis for further development of organized criminal activity and creates certain conditions for the legalization of income derived from it.

Keywords: concept, nature, acquisition, capture, capture raider, raiding, raider.

Дослідженню особливостей рейдерського захоплення підприємств приділялася увага ученими різних галузей права, але, на нашу думку, на сьогодні на законодавчому рівні та в науці криміналістики й досі не визначено поняття та сутність рейдерства, що негативно впливає на результативність протидії зазначеному прояву організованої злочинної діяльності.

Результати дослідження ґрунтуються на дослідженнях О.О. Белікова, Д.В. Зеркалова, А.А. Кирдякіна, С.М. Москаленко, І.Ю. Тунік, В.А. Полякова та інших авторів.

Метою дослідження є визначення поняття та сутності рейдерства в сучасних умовах.

Як відомо, щоб стати власником активу, його необхідно викупити в попереднього власника. Залежно від того, яким чином купується актив і що з ним буде після цього, прийнято розрізняти такі процеси, як злиття та поглинання підприємств (компаній). Останнє, у свою чергу, поділяється на дружнє й вороже. Окремо виділяють також такий процес, як корпоративне захоплення [4].

Поняття «злиття» має чітке юридичне визначення. Злиття - це процес об'єднання двох компаній в одну, унаслідок чого на базі двох компаній утворюється одна нова. Це класичний випадок (наприклад, у результаті злиття російської ТНК і британської BP утворилася нова компанія ТНК-ВР). Окремі автори вважають, що злиття слід розглядати як окремий випадок поглинання, який відрізняється від останнього тільки процедурою передачі (обміну) власності. Але на практиці сторони операції вважають за краще називати злиттям будь-який про-

цес, при якому дотримується принцип паритетності, як мінімум під час переговорів. Дійсно, на практиці дуже часто ототожнюють поняття дружнього поглинання й злиття. Наприклад, якщо компанія - лідер ринку купила другорядну компанію в регіоні для розширення своєї дилерської мережі, це що: злиття чи поглинання? Менеджер купленої компанії заявляє, що відбулося злиття, а керівництву компанії-лідера байдуже, як буде названа подія, що відбулася, головне, що всі залишилися задоволені [3].

Більшість учасників ринку зазвичай не люблять слово «поглинання», оскільки воно само по собі вже несе негативний відтінок. А якщо до нього ще додати прикметник «недружнє», то в пам'яті відразу ж зринають і інші словосполучення: корпоративний скандал, корпоративна війна, захоплення власності тощо. Але давайте дивитися правді у вічі: найчастіше відбувається якраз вороже поглинання - встановлення контролю над активами компанії всупереч волі її акціонерів (власників) і менеджменту. До речі, поняття ворожого поглинання на Заході й у нас відрізняються. У зарубіжних ЗМІ часто можна прочитати, що компанія Х відкинула пропозицію компанії Y щодо недружнього поглинання. Тобто на цивілізованих ринках прописані навіть процедури корпоративної війни, і в тому разі, якщо її регламент буде порушений, компанії-агресору доведеться відкривати другий фронт і захищатися від нападів держави, яка обов'язково виставить величезний штраф за порушення букви закону.

У нашій же державі законодавці не обтяжують себе такими «дрібницями», і у вітчизняному правовому полі «недружнє поглинання» - це синонім «корпоративного захоплення». Тому в нашому лексиконі ці два поняття використовуються як синоніми й не варто шукати між ними принципової різниці. Хоча від деяких гравців ринку нам доводилося чути, що ці два процеси відрізняються ціною придбання. Нібито в разі недружнього поглинання власники одержують хоч якісь гроші за майно, що належить їм, а ось у разі захоплення гроші йдуть переважно на оплату сторонніх послуг (судові витрати, збір конфіденційної інформації і т.д.), але ніяк не в кишеню до колишнього власника [7].

В умовах сьогодення однією з основних помилок сучасних підприємців є те, що вони вважають, ніби їх компанія не викликає жодного інтересу для загарбників (так званих рейдерів) і не може привернути їх уваги. Доходи, мовляв, у компанії невеликі, вона не володіє значною часткою ринку, у неї немає відомих клієнтів, вона не володіє відомою торговою маркою або унікальними технологіями виробництва і т.д.

Дійсно, найчастіше основною метою недружнього поглинання служить нерухомість, що належить підприємству, яке обране як ціль захоплення, або права на неї. Проте не виключено, що компанія привертає загарбників абсолютно й з інших причин. Це можуть бути налагоджені комерційні зв'язки, розкручена торгова марка, фірма може цікавити агресорів просто для усунення конкурента. Кожен з таких об'єктів окремо або їх поєднання представляє інтерес для поглиначів або їх замовників. Останні за допомогою проведення поглинань можуть реалізувати різні стратегії бізнесу - такі, наприклад, як горизонтальна інтеграція, вертикальна інтеграція

(пряма й зворотна), реструктуризація, посередницькі операції [1].

Горизонтальне поглинання - це розширення бізнесу шляхом крупного поглинання компанії (придбання конкурента), що приводить до розширення сегменту ринку.

Слід також відмітити, що при об'єднанні під загальним управлінням декількох стратегічних одиниць бізнесу, що мають загальні елементи (технологію, маркетинг, географію постачальників, збутову мережу), досягається синергійний ефект і створюється внутрішній потенціал для подальшого зростання.

Вертикальна інтеграція - це розширення бізнесу шляхом купівлі потенційного чи діючого споживача (пряма вертикальна інтеграція) або купівля потенційного чи діючого постачальника (зворотна вертикальна інтеграція). Позитивом вертикальної інтеграції є можливість управління якістю при зниженні загальної собівартості продукції, що виготовляється підприємством. Додатковий ефект приносять нові можливості з планування запасів, науково-дослідних і конструкторських робіт, покращення якості, сервісу та логістики. Для ілюстрації такого розширення бізнесу можна згадати про будь-яке підприємство металургійної галузі (наприклад, прибутковий комбінат з виробництва металопрокату). Крім того, що таке підприємство повертає до себе увагу, воно є ключовою ланкою для цілого ряду промислових виробництв, в яких використовується прокат, що постачається саме ним. Володіння таким підприємством дозволяє знизити собівартість продукції й різко збільшити прибутковість. Але металургійний комбінат - не єдине підприємство у виробничому циклі. Перед ним стоять гірничо-збагачувальні комбінати, без яких робота металургійного підприємства неможлива. Мабуть, всі металургійні магнати постаралися побудувати свою імперію за принципом замкнутого циклу виробництва [9].

Отже, можна зробити висновок, що практично жодне підприємство не може відчувати себе впевнено в умовах сьогодення. За винятком тих, хто вчасно організував правильний захист своєї власності. Організаційні заходи, спрямовані на захист власності й активів від недружнього поглинання, повинні проводитися фахівцями в цій області. Самостійне прийняття рішень для захисту активів, як правило, не приводить до істотного позитивного результату, оскільки правильний вибір рішення й здійснення відповідних заходів можливі лише на основі всебічного комплексного аналізу стану підприємства й використання відповідних процесів із його захисту [10].

Рейдерство - це нове поняття, що з'явилося в нашому лексиконі зовсім недавно, і ми інколи вживаємо його, не знаючи, що це таке. Юридичного визначення термінів «рейдер» і «рейдерство» в Україні немає, тому визначити, що таке «рейдерство» можна виключно на підставі непрямих ознак і в аналогії з тим, що називають «рейдерством» за кордоном.

«Рейдер» (raider) - у перекладі з англійського означає компанію, що поглинає інші компанії, скуповуючи акції компанії-жертви з метою отримання її контрольного пакету. З цього випливає, що процес поглинання компанії шляхом скуповування її контрольного пакету акцій вже можна рахувати рейдерством. Англійське слово raider означає раптовий напад, наліт. При цьому рейдерством на Заході називають як звичайне й абсолютно законне придбання компанії без згоди фактичного власника та менеджменту, так і силове захоплення з метою зміни власника [2].

Слов'янська інтерпретація рейдерства - це незаконне заволодіння майном і використання його у власних інтересах. Таким чином, ми бачимо, що під одним і тим самим словом у західній і вітчизняній практиці розуміють події зовсім різного роду. У країнах з розвинутою економікою під «рейдерством» розуміють легітимне придбання компанії недружнім поглинанням. Цей процес має сувору законодавчу регламентацію у всіх розвинутих країнах і відбувається дуже прозоро.

В Україні і інших країнах СНД рейдерством стали називати кримінальні схеми із захоплення активів підприємств за участю бандитів і корумпованих урядовців. При цьому вістря рейдерської атаки спрямовано проти власників підприємства.

Сьогодні під рейдерством розуміють наступне:

- незаконні захоплення підприємств;
- недружні поглинання.

Тим часом статистика захоплень і недружнього злиття й поглинань суб'єктів господарювання відсутня. Тому важко підрахувати, скільки українських підприємств піддалося й скільки знаходяться в небезпеці піддатися рейдерській атаці. Проте, виходячи з оцінки законності української приватизації, прогнозують зростання рейдерської активності в Україні й збільшення кількості недружнього злиття-поглинання. Рейдерській атаці може піддатися кожне підприємство в країні, в якого приватизаційна історія не зовсім чиста.

Практично терміном «рейдерство» позначають досить широкий спектр актів - від звичайного законного недружнього поглинання до абсолютно бандитського захоплення підприємства. Вітчизняне тлумачення рейдерства істотним чином відрізняється від зарубіжного. Адже рейдерством в розумінні світової спільноти є законне скуповування підприємств з подальшим їх перепродажем. Поряд з цим, українське рейдерство асоціюється з незаконним захопленням майна.

За своєю суттю, рейдерство - це добре підготовлене, організоване, сплановане, юридично «обставлене» захоплення об'єкту за наперед відпрацьованими й попередньо продуманими схемами, в яких кожна ланка (покупець, посередник, силові структури, судді й т.п.) знає свою функцію й усвідомлює свій інтерес.

Загалом термін «рейдерство» прийшов до нас із Заходу, де ним одночасно відрізняють поняття: «грін-мейл» - явище, що засуджується суспільством, оскільки воно зводиться до шантажу з метою продажу раніше придбаного пакета акцій за завищеною ціною. Якщо «raid» перекладається як напад, набіг, то за правилами англійської граматики «raider» - не хто інший, як нападник, грабіжник [8].

На сьогодні термін «рейдерство» міцно увійшов у лексикон політиків, економістів, юристів. Про це явище говорять, як про серйозну загрозу державі. Рейдерство - одна з найсерйозніших проблем в Україні й Росії.

Світ бізнесу жорстокий і ділова етика в ньому присутня поряд з вовчими законами. Те, що слабші незабаром сходять із дистанції, ні для кого не є секретом. Інша справа, що їм у цьому «допомагають» рейдери - фахівці з недружнього поглинання процвітаючих підприємств, які заробляють на своїх операціях непогані гроші.

Історично «рейдерами» називали (від англ. «raider») називали військові кораблі, що отримали від королеви дозвіл грабувати торговельні судна інших країн, з якими Англія перебувала в стані війни. Як правило, їх завдання полягало в знищенні вантажів і торговельних суден

супротивника.

Отже, рейдер у перекладі з англійської - загарбник. Цей термін увійшов у наш діловий лексикон зовсім недавно, деякі це називають їх фахівцями зі злиття й поглинання підприємств.

Рейдерство зародилося на Заході; кажуть, що виникло тоді, як тільки людина придумала й випустила перші акції. За кордоном це явище є однією з форм легального бізнесу, що регламентується нормами законодавства. Там рейдерів називають «санітарами бізнесу», які поглинають підприємства зі слабо розвинутою системою менеджменту, таким чином, можна сказати, вони деякою мірою сприяють покращенню макроекономічних показників країни.

На жаль, в Україні рейдерство прийшло не з Заходу, а зі Сходу - з відповідним російським забарвленням 90-их років - епохи дикого накопичення надзвичайно великого початкового капіталу. На сьогодні рейдери - це фахівці із захоплення власності фірми або по перехопленню оперативного керування за допомогою спеціально створеного й розіграного бізнес-конфлікту. Але не треба думати, що це якийсь зловмисник, що вирішив пустити по світу саме Вас. Рейдерська діяльність - це насамперед злагоджена й командна робота висококласних фахівців: юристів, економістів, аналітиків, бухгалтерів, аудиторів, силовиків; спрямованих у потрібне русло організатором, що має деякий адміністративний і фінансовий ресурс. Методи професійних рейдерів можуть бути дуже далекі від норм ділової етики, але найчастіше цілком законні. Замовні вбивства акціонерів, власників або керівників, крадіжки документів, погрози й інший явний криміналітет серед дійсних професіоналів цього бізнесу вважається недопустимим і практично не використовується, хоча є й «фахівці» менш педантичні, які використовують такі методи [5].

Незважаючи на законність дій, їх методи, як правило, дуже далекі від норм ділової етики. Зокрема використовуються такі прийоми, як маніпуляції суспільною думкою, лоббизм, біржові махінації, не хтують рейдери й силовими захопленнями, а часом і підкупом [6].

Однак, рейдерство - не російський винахід; характер дій рейдерів на Заході і в Росії різний. За кордоном рейдерами називають фірми й особи, які скуповують акції підприємства всупереч бажанню контролюючих його власників, а потім переобирають раду директорів. У Росії рейдери виникли в 90-их роках тепер уже минулого століття, коли з'явився перший закон про акціонерні товариства. Вже на той час кілька компаній стали спеціалізуватися на слабких місцях корпоративного права. Захоплення компаній зводилось передусім до одержання реєстру акціонерів.

Головна мета рейдера, як і будь-якого підприємця чи бізнесмена, - отримання прибутку. Але досягає він цього не виробництвом певного виду продукції, а перепродажем підприємства, над яким він отримав контроль шляхом «недружного поглинання.» Це набагато дешевше, ніж шукати з власником підприємства компроміс, і набагато простіше, ніж переконувати бізнесмена продати власну прибуткову справу. Адже українських рейдерів цікавлять виключно ліквідні підприємства, оскільки безперспективні нікому й задарма не потрібні.

«Недружнє поглинання», «корпоративний конфлікт», «незаконне встановлення контролю над підприємством» - ось лише небагато синонімів рейдерства, які увійшли до нашого сучасного лексикону. Скуповування акцій,

ініціація банкрутства, реприватизація - це рейдерство. Силоне захоплення, підроблення документів, шахрайство - це теж рейдерство.

Проте, на нашу думку, ці поняття потрібно розмежовувати, зокрема, «рейдерство» і «недружнє поглинання» не можна ототожнювати.

Критерій простий - законність дій сторони, зацікавленої в контролі над активами підприємства-жертви. Дотримання законодавства - ось той вододіл, що розмежовує вороже поглинання, виною якого є помилки в управлінні компанією, і рейдерство, утворене на ґрунті корупції, підкупу й використанні фізичної сили.

У підсумку слід зазначити, що рейдерство - це протиправний перерозподіл власності. Навіть цілком законна операція з поглинання активів стає рейдерським актом, якщо хоча б на одному з її етапів застосовуються незаконні методи. Саме рейдерство стало підґрунтям подальшого розвитку організованої злочинної діяльності і створює певні умови для легалізації отриманих від неї доходів.

Література

1. Беліков О.О. Великий рейдерський словник. Превентивні методи захисту, або як протистояти рейдерському захопленню / О.О. Беліков, А.В. Гайворонський, О.М. Хольченко - К.: Вид-во «Юстиніан», 2009. - 296 с.
2. Большой экономический словарь / Под. ред. А.Н. Азрилияна. - 5-е изд. доп. и перераб. - М.: Институт новой экономики, 2002. - 1280 с.
3. Воротін В.Є. Корпоративне управління: використання досвіду світової господарської практики в Україні / В.Є. Воротін // 36. наук. праць УАДУ. - К.: Вид-во УАДУ, 2007. - Вип. 2. - С. 48-59.
4. Гвоздїй В. Злиття і поглинання / В. Гвоздїй // Юридична газета, 29 червня, 2006. - С. 13.
5. Євгенєва А. Законодавче регулювання лобістської діяльності / А. Євгенєва // Часопис ПАРЛАМЕНТ. - 2004. - № 1. - С. 31-32.
6. Захист бізнесу від зовнішніх і внутрішніх посягань. - [Електронний ресурс]: <http://www.dynasty.lviv.ua/parts/bz/index.php>.
7. Зеркалов Д.В. Антирейдер: посібник / Д.В. Зеркалов. - К.: Дакор, КНТ, Основа, 2007. - 224 с.
8. Кирдякин А.А. Корпоративный шантаж (гринмейл) и методы борьбы с ним / А.А. Кирдякин - М.: Изд-во «Современное право». - 2002. - № 5.
9. Москаленко С.М. Рейдерство: загальна характеристика, окреслення проблеми та шляхи боротьби / С.М. Москаленко // Юридичний журнал України. - 2007. - № 3. - С. 117-119.
10. Тунік І.Ю. та ін. Антирейдер: посібник по протидії корпоративним захопленням. (Серія «Власникам бізнесу») / І.Ю. Тунік, В.А. Поляков. - СПб.: Пітер, 2007. - 208 с.

*Артюх М.О.,
здобувач кафедри криміналістики
Національного університету
«Одеська юридична академія»
Надійшла до редакції: 06.10.2014*